

Góralski, Wojciech

Ustawodawstwo synodalne diecezji płockiej : stan badań oraz postulaty badawcze

---

Studia Płockie 7, 174-186

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Góralski

USTAWODAWSTWO SYNODALNE DIECEZJI PŁOCKIEJ — STAN BADAŃ ORAZ POSTULATY BADAWCZE

Treść: Wstęp. 1. Wykazy synodów płockich. 2. Edycje uchwał synodalnych. 3. Opracowania na temat synodów. 4. Postulaty badawcze

WSTĘP

Obok synodów prowincjonalnych ważnym źródłem istnienia kościelnego prawa partykularnego w Polsce były synody diecezjalne, sięgające swymi początkami XIII w.¹ Ustawodawstwo synodalne poszczególnych diecezji — zawarte w końcowych uchwałach — inspirowane normami prawa powszechnego, prawa synodalnego prowincjonalnego, a także lokalnymi potrzebami, można z kolei zaliczyć do pierwszorzędnych pomników poznania nie tylko stosunków prawnych organizacji kościelnej, lecz również stanu religijnej kultury umysłowej oraz poziomu moralnego zarówno duchowieństwa, jak i wiernych.²

Ukazanie możliwie wyczerpującego obrazu polskiego ustawodawstwa synodalnego, a tym samym poziomu życia religijnego w Polsce na przestrzeni wieków, jest uwarunkowane zasięgiem badań monograficznych w odniesieniu do synodów poszczególnych diecezji. Dopiero wyniki tego rodzaju dociekań, uwieńczone wydaniem całościowego zbioru synodów (tzw. synodykonu), postulowanego już w 1887 r. przez B. Ulanowskiego,³ mogłyby umożliwić wnikliwe studium analityczne a także porównawcze w zakresie norm partykularnego kościelnego prawa polskiego.

Już W. Abraham, w badaniach nad ustawodawstwem synodalnym diecezji płockiej, zwrócił uwagę na znaczenie statutów płockich, które zajmują ważne miejsce w ustawodawstwie diecezjalnym w Polsce, „idą bowiem po pomni-

---

¹ Pierwszy synod diecezjalny w Polsce odbył się we Wrocławiu w 1256 r., ostatni zaś — przed rozbiorami — we Lwowie w 1785 r. Szerzej na temat synodów diecezjalnych zob. M. Morawski, Synod diecezjalny w dawnej Polsce, Włocławek 1937.

² Zob. S. Zachorowski, Studia z historii prawa kościelnego i polskiego, Kraków 1917, s. 146.

³ B. Ulanowski, O pracach przygotowawczych do historii prawa kanonicznego w Polsce, Kraków 1887, s. 3—5.

kach ustawodawczych diecezji wrocławskiej i krakowskiej, a wyprzedzają wszystkie inne, nie wyłączając archidiecezji gnieźnieńskiej".⁴

Celem niniejszego studium jest podsumowanie wyników dotychczasowych badań nad ustawodawstwem synodalnym plockim oraz wskazanie postulatów badawczych w tym względzie.

1. WYKAZY SYNODÓW PŁOCKICH

Wydaje się, iż punktem wyjścia w dociekaniach nad ustawodawstwem synodalnym diecezji plockiej, podobnie zresztą jak i innych diecezji, jest ustalenie samej chronologii synodów z uwzględnieniem dat i miejscowości, w których odbyły się, oraz biskupów, którzy je odbywali.⁵ Chodzi przy tym — oczywiście — nie tylko o synody, których uchwały zachowały się, lecz także o te synody, które de facto odbyły się, choćby ich materiał ustawodawczy nie był uchwytny w dostępnych przekazach źródłowych.

W dotychczasowej literaturze istnieje 7 zestawień synodów plockich. Jako pierwszy zestawienia takiego dokonał S. Chodyński w 1893 r. w haśle „Płockie biskupstwo” zamieszczonym w Encyklopedii Kościelnej Nowodworskiego.⁶ Autor zastrzega się na wstępie, iż podaje zestawienie jedynie w oparciu o źródła drukowane.⁷ W wykazie tym podaje tylko 16 synodów objętych latami 1218—1733.⁸ Ważne jest to, iż autor przy poszczególnych synodach podaje odnośny materiał źródłowy informujący o fakcie odbycia synodu lub zawierający treść podjętych uchwał. Zaznacza przy tym, iż oprócz wymienionych w wykazie miały miejsce jeszcze inne synody, których akta nie były w ogóle spisane lub zostały spisane, lecz nie zachowały się w źródłach.⁹

Do wykazu S. Chodyńskiego nawiązał następnie w 1913 r. A. Kakowski wymieniając te same synody¹⁰ i również zaznaczając, iż oprócz tych odbyło się jeszcze „wiele innych”.¹¹ Autor ogranicza się tylko do wymienienia dat poszczególnych szesnastu synodów.

W. Abraham ogłaszając w 1925 r. wyniki swoich badań nad ustawodaw-

⁴ W. Abraham, Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji plockiej. W: Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera, t. 1, Lwów 1925, s. 1.

⁵ Zob. B. Ulanowski, O pracach przygotowawczych..., s. 4.

⁶ S. Chodyński, Płockie biskupstwo. W: Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego, t. 19, Warszawa 1893, s. 620—622.

⁷ Tamże, s. 620.

⁸ Zestawienie to wygląda następująco: 1. Gedki z 1218 r. (Płock); 2. Jakuba z Korzkwi z 1398 r. (Płock); 3. Pawła Giżyckiego z 1460 r. (Płock); 4. Wincentego Przerembskiego z 1502 r.; 5. Erazma Ciołka z 1506 r. (Płock); 6. Andrzeja Noskowskiego z 1557 r.; 7. Piotra Dunin-Wolskiego z 1586 r.; 8. Piotra Dunin-Wolskiego z 1589 r. (Pułtusk); 9. Wojciecha Baranowskiego z 1593 r. (Pułtusk); 10. Wojciecha Baranowskiego z 1603 r. (Płock); 11. Marcina Szyszczkowskiego z 1608 r.; 12. Stanisława Łubieńskiego z 1632 r.; 13. Księcia Karola Ferdynanda Wazy z 1643 r. (Płock); 14. Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1693 r. (Pułtusk); 15. Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 r. (Pułtusk); 16. Andrzeja Stanisława Załuskiego z 1733 r. (Pułtusk). Zob. tamże, s. 620—621.

⁹ Tamże, s. 621.

¹⁰ A. Kakowski, Synody Kościoła katolickiego w Polsce. W: Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. 37—38, Warszawa 1913, s. 323.

¹¹ Tamże.

stwem diecezji płockiej¹² wymienia dwanaście synodów jedynie do 1501 r.¹³ Omawiając szerzej statuty Jakuba z Korzkwi z 1398 r. wyraża pogląd, iż ustawodawstwo synodalne do 1506 r. ograniczało się jedynie do ulepszania czy dalszego uzupełniania prawodawstwa wymienionego biskupa.¹⁴

S. Kutrzeba w 1926 r. ograniczył się jedynie do wymienienia synodów diecezjalnych, których statuty zostały zachowane.¹⁵ Wspomina więc o statutach biskupa Jakuba z Korzkwi z 1398 r. oraz o statutach synodów z 1501, 1503 i 1506 r. Wymienia ponadto dekrety administracyjne pochodzące z synodów z 1514 i 1529 r.

Kolejny wykaz synodów, uwzględniający źródła zarówno drukowane jak i rękopiśmienne, opublikowany anonimowo w 1927 r., pochodzi od zasłużonego badacza dziejów diecezji polckiej W. Mąkowskiego.¹⁶ Zestawienie, przytoczone następnie przez J. Sawickiego,¹⁷ obejmuje 39 synodów z lat 1197—1733.¹⁸

Nowy katalog synodów diecezji płockiej zamieścił w t. 6 swojego dzieła „Concilia Poloniae” (w 1952 r.) J. Sawicki.¹⁹ Wnikliwe studia tego wybitnego badacza nad ustawodawstwem synodalnym płockim przyniosły nauce nowe odkrycia, w wyniku których wykaz W. Mąkowskiego uległ w wielu miejscach uzupełnieniom i poprawkom. Tak więc Sawicki odrzucił 5 dat

¹² W. Abraham, Z dziejów ustawodawstwa...

¹³ Zestawienie obejmuje synody z lat: 1398, ok. 1418, 1440, 1444, 1447, 1460, 1473, 1485, 1488, 1491, 1499, 1501. Tamże, s. 6.

¹⁴ Tamże, s. 3.

¹⁵ S. Kutrzeba, Historia źródeł dawnego prawa polskiego, t. 2, — Lwów—Warszawa—Kraków 1926, s. 129 i 132.

¹⁶ *Brevis conspectus hucusque celebratarum synodorum Dioecesis Plocensis. W: Constitutiones XL — mae Synodi Dioecesanæ Plocensis Anno MCMXXVII diebus nempe 20, 21, 22 Aprilis ab Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Antonio Iuliano Nowowiejski, Episcopo Plocensi in basilica cathedrali celebratae, Plociae 1927, s. I—VIII.*

¹⁷ J. Sawicki, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 6, Warszawa 1952, s. 2—4.

¹⁸ Zawiera ono następujące synody: 1. legata Piotra z 1197 r. (Płock); 2. Gedki z 1216 r. (Płock); 3. Jakuba z Korzkwi z 1398 r. (Płock); 4. Jakuba z Korzkwi z 1400 r. (Płock); 5. Jakuba z Korzkwi z ok. 1418 r. (Płock); 6. Pawła Giżyckiego z 1444 r. (Płock); 7. Pawła Giżyckiego z 1447 r. (Płock); 8. Pawła Giżyckiego sprzed 1458 r. (Płock); 9. Pawła Giżyckiego z 1460 r. (Płock); 10. Scibora z Gościeńczyc z 1466 r. (Pułtusk); 11. Księcia Kazimierza z 1473 r. (Pułtusk); 12. Piotra Chodkowskiego z 1485 r. (Pułtusk); 13. Piotra Chodkowskiego z 1489 r. (Pułtusk); 14. Piotra Chodkowskiego z 1491 r. (Pułtusk); 15. Wincentego Przerembskiego z 1499 r. (Pułtusk?); 16. Wincentego Przerembskiego z 1500 r. (Pułtusk); 17. Wincentego Przerembskiego z 1501 r. (Płock); 18. Wincentego Przerembskiego z 1502 r.; 19. Wincentego Przerembskiego z 1503 r.; 20. Erazma Ciołka z 1506 r. (Płock); 21. Erazma Ciołka z 1508 r. (Płock?); 22. Erazma Ciołka z 1509 r. (Płock?); 23. Erazma Ciołka z 1511 r.; 24. Erazma Ciołka z 1512 r. (Płock); 25. Erazma Ciołka z 1514 r. (Płock); 26. Erazma Ciołka z 1514 r. (Pułtusk); 27. Andrzeja Krzyckiego z 1529 r. (Płock); 28. Jakuba Buczackiego z 1539 r. (Płock); 29. Andrzeja Noskowskiego z 1551 r. (Pułtusk); 30. Andrzeja Noskowskiego z 1557 r. (Płock); 31. Piotra Dunin-Wolskiego z 1586 r. (Płock i Pułtusk, per turnum); 32. Piotra Dunin-Wolskiego z 1589 r. (Płock i Pułtusk); 33. Wojciecha Baranowskiego z 1593 r. (Płock i Pułtusk); 34. Wojciecha Baranowskiego z 1603 r. (Płock); 35. Marcina Szyszkowskiego z 1608 r. (Płock); 36. Stanisława Łubieńskiego z 1632 r. (Płock); 37. Karola Ferdynanda Wazy z 1643 r. (Płock); 38. Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 r. (Pułtusk); 39. Andrzeja Stanisława Załuskiego z 1733 r. (Pułtusk). Tamże.

¹⁹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 176.

wskazanych przez Mąkowskiego,²⁰ wprowadził zaś 5 nowych dat synodów nie znanych dotychczasowym ustaleniom.²¹ Poza tym dokonuje korekty jednej z dat podanych przez Mąkowskiego.²² Po wprowadzeniu poprawek i uzupełnień wykaz J. Sawickiego obejmuje 39 synodów, podobnie jak katalog W. Mąkowskiego. Gdy chodzi zaś o terminy poszczególnych synodów, nowe zestawienie autora „*Concilia Poloniae*” wygląda następująco: 1216, 1398, 1400, ok. 1418, 1444, 1458, 1460, 1473, 1485, 1488/89, 1491, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1506, 1508, 1509, 1510, 1514, 1514, 1529, 1539, 1551, 1557, 1565, 1577, 1579/85, 1586, 1589, 1593, 1603, 1612, 1632, 1634, 1643, 1698, 1733.²³ W latach 1586, 1589 i 1593 odbyły się po dwa synody cząstkowe.²⁴

Wreszcie ostatnio zestawienie synodów płockich podał T. Żebrowski w „Zarysie dziejów diecezji płockiej”, opublikowanym w 1976 r.²⁵ Autor opiera się na omówionym wykazie J. Sawickiego z tym, iż zauważa się tutaj dwie drobne różnice: okres, w którym przypadł synod Piotra Dunin-Wolskiego rozciąga na lata 1579—1585²⁶ (Sawicki przyjmuje 1579—1583), zaś pierwszy synod biskupa Wojciecha Baranowskiego wskazuje pod r. 1592²⁷ (Sawicki podaje 1593). Poza tym autor dodaje dwa nowe synody diecezjalne biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego: z 1927 r. i 1938 r.²⁸ W ten sposób ogólna ilość synodów dochodzi do liczby 41.

2. EDYCJE UCHWAŁ SYNODALNYCH

W badaniach nad dziedziną ustawodawstwa synodalnego podstawową rolę odgrywają same teksty uchwał synodów stanowiąc niezbędną pomoc dla właściwych studiów i opracowań. Odnotowanie zatem poszczególnych edycji uchwał synodalnych należy uznać za kolejne zasadnicze zadanie w zakresie ustalenia status quo omawianej problematyki.

Spośród wyżej wyszczególnionych 41 synodów płockich (łącznie z synodami z 1927 r. i 1938 r.) niektóre doczekały się ogłoszenia drukiem. Na wstępie trzeba zaznaczyć, że uchwały niektórych synodów nie zachowały się, daty synodów podane w wykazie oznaczają jedynie to, iż synody te de facto miały miejsce. Poza tym, według ustaleń J. Sawickiego, uchwały synodalne sensu stricto, tzn. statuty, były owocem jedynie synodów z lat: 1398, 1501, 1510, 1589, 1593, 1603, 1632, 1643, 1698, 1733. Szereg synodów podejmowało uchwały wyłącznie o charakterze administracyjnym, nie zaś statutowym.²⁹

Najwcześniejszym synodem, którego statuty zostały opublikowane, jest synod z 1398 r., odprawiony w Płocku przez biskupa Jakuba z Korzkwi, wybitnego reformatora (1396—1425). Po raz pierwszy statuty tego synodu, zawarte w kodyfikacji prawa diecezji płockiej dokonanej przez wymienio-

²⁰ 1197, 1447, 1466, 1512, 1608. Tamże.

²¹ 1565, 1577, 1579/83, 1612, 1634. Tamże.

²² Zamiast 1511 r. podaje 1510 r. Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, s. 177.

²⁵ T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 77—79.

²⁶ Tamże, s. 78.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, s. 79.

²⁹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 177.

nego biskupa w 1423 r., ogłosił drukiem B. Ulanowski w 1887 r.³⁰ opierając się na rękopisie Biblioteki Czartoryskich w Krakowie.³¹ Statuty Jakuba z Korzkwi zostały następnie krytycznie wydane w 1952 r. przez J. Sawickiego.³² Edycja ta została podjęta w wyniku krytyki nie czyniącego zadość kryteriom naukowym wydania B. Ulanowskiego.³³ Autor „*Concilia Poloniae*” oparł się na rękopisie Biblioteki Czartoryskich, korzystał jednak również z rękopisu Akademii Umiejętności oraz z nie znanego zarówno B. Ulanowskiemu jak i S. Zachorowskiemu rękopisu kapituły wrocławskiej.

Kolejnym synodem, którego statuty zostały opublikowane, jest synod Wincentego Przerembskiego z 1501 r. Odnalezienie tekstu oraz jego wydanie przypadło w udziale W. Abrahamowi w 1925 r.³⁴ Tekst został opublikowany na podstawie rękopiśmiennego wpisu dokonanego w początkach XVI w. do inkunabułu zawierającego statuty prowincjonalne Mikołaja Trąby, należącego do Biblioteki Baworowskich.³⁵

B. Ulanowski wydając drukiem w 1891 r. fragmenty akt kapituły płockiej z lat 1438—1525 opublikował m.in. protokół synodu Erazma Ciołka z 1506 r. wraz z uchwałami.³⁶ Sam protokół synodu przedrukował następnie J. Sawicki.³⁷ Uchwały synodu nie mają charakteru statutów, dotyczą wyłącznie spraw administracyjnych i liturgicznych.³⁸ W tychże fragmentach akt kapitulnych znalazł się protokół i uchwały synodu Andrzeja Krzyckiego z 1529 r.³⁹ I te uchwały dotyczyły jedynie spraw natury czysto administracyjnej. Podobnie, gdy chodzi o synod Andrzeja Noskowskiego z 1557 r., jego wstępny protokół oraz uchwały, wydane częściowo w sprawach administracyjnych, częściowo zaś zawierające opinie co do punktów obrad przyszłego synodu prowincjonalnego, zostały opublikowane przez B. Ulanowskiego w edycji statutów kapitulnych.⁴⁰

³⁰ B. Ulanowski, *O pracach przygotowawczych...*, s. 42—84.

³¹ W 1612 r. rękopis ten był jeszcze własnością kapituły płockiej, w 1752 r. należał do Biblioteki Załuskich (nr 277), następnie znalazł się w Bibliotece Króla Stanisława Augusta. Z kolei był w posiadaniu Biblioteki T. Czackiego, wreszcie — razem z tym księgozbiorem — przeszedł na własność Czartoryskich (nr 1287). Zob. S. Zachorowski, *Jakób biskup płocki i jego działalność ustawodawcza i organizacyjna 1396—1425*, Kraków 1915, s. 2, przyp. 2; Poza tym zachowały się jeszcze następujące rękopisy statutów: rękopis Akademii Umiejętności w Krakowie (nr 1559), rękopis Biblioteki Załuskich a następnie Biblioteki w Petersburgu (sygn. Lat. F. II, 123), ostatnio Biblioteki Narodowej w Warszawie (uległ spaleni w Bibliotece Krasieńskich w 1944 r.), rękopis Biblioteki Baworowskich we Lwowie (bez sygn.) oraz rękopis kapituły wrocławskiej (nr 40), nieznany B. Ulanowskiemu i S. Zachorowskiemu, na który zwrócił uwagę J. Sawicki. Zob. tamże, s. 2—4 oraz J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 15—32; B. Ulanowski wydał także tzw. formularz płocki Jakuba z Korzkwi: *Liber formularum, ad ius canonicum spectantium, ex actis Iacobi de Kurdwanow episcopi Plocensis maxima parte dempromptarum*. W: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 1, Kraków 1895, s. 1—36.

³² J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 181—265.

³³ Zob. tamże, s. 30—31, przyp. 1.

³⁴ W. Abraham, *Z dziejów ustawodawstwa...*, s. 1—11.

³⁵ Sygn. Ink. 9. Zob. tamże, s. 8—10; Same statuty zob. s. 10—11; Por. J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 72—74.

³⁶ B. Ulanowski, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438—1523; 1438—1525)*. W: *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 6, Kraków 1891, s. 128—130, n. 532.

³⁷ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 78.

³⁸ Tamże, s. 81.

³⁹ B. Ulanowski, *Acta capitulorum...*, s. 161—162, n. 79.

⁴⁰ Tamże, s. 234—237, n. 252.

J. Sawicki ogłosił drukiem akta synodu częstkowego płockiego, odbytego dla archidiakonatów płockiego i dobrzyńskiego, przez Piotra Dunin-Wolskiego w 1586 r.⁴¹ Uchwały i tego synodu nie miały charakteru statutów synodalnych, a więc aktu ustawodawczego, lecz nosiły znamię uchwał administracyjnych.⁴² Również J. Sawickiemu nauka zawdzięcza wydanie rozporządzenia synodalnego Piotra Dunin-Wolskiego ogłoszonego na synodach częstkowych w Płocku (dla archidiakonatu płockiego i dobrzyńskiego) oraz w Pułtusk (dla archidiakonatu pułtuskiego) w 1589 r.⁴³ Rozporządzenie biskupie miało spełniać rolę statutów synodalnych i stanowić uzupełnienie poprzednich uchwał administracyjnych z 1586 r.

Odkrycie sztuki drukarskiej spowodowało, iż kilka następnych synodów zostało opublikowanych wspólnie. Po raz pierwszy miało to miejsce w odniesieniu do synodu częstkowego Wojciecha Baranowskiego z 1593 r., odbytego w Pułtusk a następnie w Płocku. Są to więc pierwsze statuty synodalne diecezji płockiej ogłoszone drukiem, doczekały się one nawet dwóch edycji współczesnych. Pierwsza z nich została wykonana w Krakowie w roku odbycia synodu, jeszcze przed zatwierdzeniem uchwał przez Stolicę Apostolską.⁴⁴ Drugie wydanie synodu, również krakowskie, pochodzi z 1597 r.⁴⁵ Ostatnio statuty synodalne doczekały się kolejnej edycji pochodzącej z 1952 r. od J. Sawickiego.⁴⁶ Jako podstawa wydania posłużyły autorowi „acta episcopalia” oraz egzemplarz edycji Zygmunta Czarneckiego, potem Biblioteki Baworowskich we Lwowie a następnie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.⁴⁷

Również drugi synod biskupa Baranowskiego z 1603 r. został ogłoszony drukiem wspólnie, w Krakowie w 1604 r.⁴⁸ J. Sawicki, w oparciu o egzemplarz-unikat Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, opublikował ostatnio ten synod w formie przedruku.⁴⁹

Drukiem zostały wydane statuty synodu Stanisława Łubieńskiego z 1632 r. Edycja została zrealizowana w Warszawie w tym samym roku.⁵⁰

Kolejną edycją zostały objęte statuty synodu księcia Karola Ferdynanda Wazy z 1643 r. Zostały one opublikowane w Nysie w 1652 r.,⁵¹ a więc w 10 lat po odbyciu samego synodu.

⁴¹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 266—275.

⁴² Tamże, s. 107—108.

⁴³ Tamże, s. 279—291.

⁴⁴ *Synodus Dioecesisana Plocensis anno MDXCIII celebrata, praesidente Reverendissimo D. Alberto Baranowski D. G. Episcopo Plocensi, Cracoviae, Typis Andreae Petricouij, Anno Dni MDXCIII (1593) in 4—o.*

⁴⁵ *Synodus Dioecesisana Plocensis anno MDCIII (1593) celebrata. Praesidente Reverendissimo D. Alberto Baranowski D. G. Episcopo Plocensi, Cracoviae, Typis Andreae Petricouij, Anno Domini MDXCVII (1597), in 4—o.*

⁴⁶ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 295—355.

⁴⁷ *Sygn. Bawor.* 24.884. *Zob. tamże*, s. 136.

⁴⁸ *Synodus Dioecesisana Plocensis II a Rmo D. Alberto Baranowski Episcopo Plocensi habita Anno Domini MDCIII, mense Septembri, per S. Sedem Apostolicam approbata, Cracoviae, In Officina Andreae Petricouij Anno Domini 1604, in 4—o.*

⁴⁹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 356—361.

⁵⁰ *Synodus Dioecesisana Plocensis ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Stanislao Łubieński, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Plocensi, in sua ecclesia cathedrali, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Secundo, tribus diebus ultimis Aprilis cum universo Dioecesis eiusdem Clero celebrata, Varsoviae, In Officina Joannis Rossowski, S.R.M. Typographi. Anno Domini 1632, in 4—o.*

⁵¹ *Constitutiones et decreta in Dioecesisana Synodo Plocensi quam pro Serenissimo Principe ac Reverendissimo Dno Domino Carolo Ferdinando Dei gratia Prin-*

Ostatni synod Polski przedzoborowej odbyty w Pułtusku przez Andrzeja Stanisława Załuskiego w 1733 r. został wydany drukiem w dwa lat później w Warszawie.⁵²

Wreszcie dwa ostatnie synody, odbyte przez biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w okresie międzywojennym zostały współcześnie opublikowane. Chodzi tu o synod z 1927 r.⁵³ oraz synod z 1938 r.⁵⁴

3. OPRAWOWANIA NA TEMAT SYNODÓW

W literaturze zarówno historycznej, jak i kanonistycznej istnieją opracowania dotyczące ustawodawstwa synodalnego diecezji płockiej. Będą one omówione według chronologii synodów, którym zostały poświęcone.

Autorem, który zajął się pierwszym synodem płockim z 1216 r., był J. Umiński. Wyniki swoich badań zamknął w dwóch pracach. Jedną z nich poświęcił wprost wymienionemu synodowi.⁵⁵ W oparciu o analizę źródeł⁵⁶ utrzymuje w niej, iż w 1216 r. odbył się w Płocku synod diecezjalny biskupa Gedki, nie zaś synod prowincjonalny, choć odprawiony został przy udziale arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza, po jego powrocie z Soboru Laterańskiego IV. Synod, zdaniem Umińskiego, miał charakter reformistyczny nawiązując zarówno do osoby biskupa, jak i do duchowieństwa płockiego. W innej pracy, poświęconej monografii arcybiskupa Henryka Kietlicza,⁵⁷ autor omawia tło synodu płockiego uzasadniając swoją hipotezę na temat jego daty.⁵⁸

Do publikacji Umińskiego na temat synodu z 1216 r. nawiązał J. Sawicki podkreślając, iż wynik badań tego pierwszego autora na temat daty synodu należy traktować jedynie jako hipotezę, synod ten bowiem mógł odbyć się w okresie pomiędzy wiosną 1216 r. a początkiem 1218 r.⁵⁹

Najwięcej opracowań posiada synod biskupa Jakuba z Korzkwi, odbyty

cipe Poloniae et Sueciae, Episcopo Plocensi... in ecclesia cathedrali Plocensi habuit Anno Domini MDCXLIII, die vigesima secunda mensis Septembris et duabus sequentibus condita [b.m. i r.w.], in 4-o.

⁵² Constitutiones et decreta Synodi Dioecesanæ Plocensis sub Illustrissimo Excellentissimo Reverendissimo Domino D. Andreae Stanislao Kostka in Załuskie Załuski, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopo Plocensi, Pultoviae, Anno Domini MDCCXXXIII, die 4 Augusti celebratæ, Varsoviae, Typis Collegii Regii Societatis Jesu, Anno D. 1735, in 4-o. IIIC.

⁵³ Constitutiones XLIIII-mæ Synodi Dioecesanæ Plocensis Anno MCMXXVII diebus nempe 20, 21, 22 Aprilis ab Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Antonio Juliano Nowowiejski, Episcopo Plocensi in basilica cathedrali celebratæ, Plociæ 1927, Typis Płockie Zakładu Graficzne, in 8-o.

⁵⁴ Statuta XLI-mæ Synodi Dioecesanæ Plocensis anno MCMXXXVIII, die nempe 14 Iunii in basilica cathedrali celebratæ, Plociæ 1938, in 8-o.

⁵⁵ J. Umiński, O synodzie diecezjalnym płockim z r. 1216 słów kilka, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 12(1925) 454—458.

⁵⁶ Jako główne źródło posłużył tutaj list papieża Honoriusza III z 16.VI. 1218 r., skierowany do Henryka Kietlicza. List zawiera wyrok w procesie wytoczonym arcybiskupowi przez biskupa płockiego Gedkę i kapitułę płocką. Zob. tamże, s. 455.

⁵⁷ J. Umiński, Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199—1219), Lublin 1926.

⁵⁸ Tamże, s. 191—196.

⁵⁹ J. Sawicki, Concilia Poloniae..., t. 6, s. 8—9.

w Płocku w 1398 r. Ustawodawstwem tego wybitnego biskupa — reformatora zajmował się przede wszystkim — dwukrotnie — S. Zachorowski. W pracy „Jakób biskup płocki i jego działalność ustawodawcza i organizacyjna 1398—1425”⁶⁰ autor poddaje szczegółowej analizie tekst kodyfikacji prawa diecezjalnego, dokonanej przez biskupa Jakuba i przezeń ogłoszonej w 1423 r., zawierającej m.in. statuty synodu z 1398 r. Analiza obejmuje formę, treść, czas powstania, źródła oraz stosunek do ówczesnego prawa kanonicznego powszechnego i partykularnego polskiego. Autor wykazuje, że tekst kodyfikacji płockiej, jaki zachował się, pochodzi z 1423 r. oraz że należy w nim wyróżnić dwie części: część pierwszą stanowi 38 artykułów, które zostały zaczerpnięte ze statutów synodu diecezjalnego z 1398 r., przytoczone w kodyfikacji bez zmian. Na część tę, zdaniem Zachorowskiego, nie wywarła żadnego wpływu kodyfikacja wieluńsko-kaliska Mikołaja Trąby; na część drugą składa się 5 artykułów, w treści których zaznacza się wpływ kodyfikacji Trąby.

W kolejnej publikacji poświęconej głównie polskim synodom diecezjalnym z lat 1423—1427,⁶¹ w jednym z rozdziałów traktuje o statutach płockich z 1423 r.⁶² Nie wnosząc tu nic nowego w stosunku do wyników swoich badań przedstawionych w poprzedniej pozycji, autor omawia sprawę stosunku kodyfikacji Jakuba z Korzkwi do kodyfikacji Mikołaja Trąby. Należy dodać, iż S. Zachorowski wydając obie prace korzystał jedynie z dwóch rękopisów zawierających tekst kodyfikacji płockiej: Biblioteki Muzeum Czartoryskich w Krakowie (nr 1287) oraz Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (nr 1559), nie korzystał zaś z innych rękopisów.⁶³

Statutami synodu Jakuba z Korzkwi zajął się następnie W. Abraham w pracy „Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji płockiej”.⁶⁴ Podkreśla przede wszystkim znaczenie statutów i ich wpływ na późniejsze ustawodawstwo diecezji płockiej.⁶⁵

Badania nad ustawodawstwem synodalnym Jakuba z Korzkwi posunął naprzód J. Sawicki.⁶⁶ Ustosunkował się on krytycznie do niektórych ustaleń S. Zachorowskiego dysponując m.in. znalezionym rękopisem kapituły włocławskiej (nr 40) kodyfikacji wspomnianego biskupa, pochodzącym z pierwszej połowy XV w. Autor omawia szczegółowo wszystkie przekazy rękopiśmienne kodyfikacji Jakuba, przedstawia wyniki swoich badań nad pierwszą częścią zbioru i jej pochodzeniem ustalając, które z artykułów kodyfikacji są powtórzeniem odnośnych statutów poprzednich synodów diecezjalnych. Uważa, że spośród 38 artykułów pierwszej części kodyfikacji z 1423 r. charakter statutów synodalnych posiada 9 artykułów. Drugą grupę stanowi 11 artykułów będących prawdopodobnie fragmentami rozporządzeń biskupich, trzecią zaś — fragmenty o charakterze statutów kapitułnych. W oparciu o wnikliwą analizę tekstów J. Sawicki kwestionuje wspomnianą wyżej tezę S. Zachorowskiego, w myśl której 38 artykułów, stanowiących pierwszą część kodyfikacji, zostało zaczerpniętych ze statutów synodu diecezjalnego z 1398 r. i powtórzonych w niej bez zmian. Sądzi, że materiał ustawodawczy wspomnianej części jest

⁶⁰ S. Zachorowski, *Jakób biskup płocki...*

⁶¹ *Tenże, Studia z historii...*

⁶² *Tamże, cz. II, rozdział III, s. 128—131.*

⁶³ *Zob. J. Sawicki, Concilia Poloniae..., t. 6, s. 32.*

⁶⁴ *W. Abraham, Z dziejów ustawodawstwa..., s. 1—3.*

⁶⁵ *Tamże, s. 3.*

⁶⁶ *J. Sawicki, Concilia Poloniae..., t. 6, s. 10—56.*

różnorodny, został zatem zebrany i niejako przemieszany i wciśnięty w układ systematyczny wzorowany na Dekretach Grzegorza IX, gdy chodzi o systematykę i kolejność tytułów. Praca ta, zdaniem badacza, została zrealizowana w trzech etapach. W ten sposób zostaje naświetlona sprawa dziejów kodyfikacji płockiej.

Do zagadnienia synodu Jakuba z Korzkwi z 1398 r. nawiązał ostatnio — pośrednio — J. Kłoczowski w studium poświęconym próbie restauracji Kościoła Płockiego podjętej przez tegoż biskupa.⁶⁷ Powtarza pogląd S. Zachorowskiego, że zasadniczy trzon kodyfikacji z 1423 r. stanowią statuty wydane na synodzie z 1398 r. Omawia również wiele statutów zawartych w kodyfikacji Jakuba.

Pozostałym dwóm synodom Jakuba z Korzkwi — z 1400 r. i z ok. 1418 r. — poświęcili uwagę dwaj autorzy: S. Zachorowski i J. Sawicki. Pierwszy z nich, w cytowanej pracy o biskupie Jakubie i jego działalności ustawodawczej wykazuje, iż tenże biskup odbył jeszcze przynajmniej dwa synody diecezjalne poza synodem z 1398 r.⁶⁸ Do tych samych wniosków doszedł i drugi autor.⁶⁹ Obaj są zgodni co do tego, że podczas synodów tych nie podjęto żadnych statutów, załatwiano bowiem sprawy natury administracyjnej i sądowej. Wiadomości o tych dwóch synodach Zachorowski i Sawicki czerpią z wydanego przez B. Ulanowskiego tzw. formularza płockiego stanowiącego zbiór 164 formuł, przeważnie kanonistycznych, z których 13 pochodzi z aktów biskupa Jakuba.⁷⁰

Trzem synodom biskupa Pawła Giżyckiego, odbytym w latach: 1444, 1458 i 1460 — ich statuty nie są znane — poświęca swoje uwagi J. Sawicki.⁷¹ Autor omawia źródła, które wskazują na odprawienie wymienionych zgromadzeń, publikuje przy tym zachowany tekst rękopiśmienny okólnika biskupa Giżyckiego, zwołującego synod z 1447 r.⁷² Również J. Sawicki referuje sprawę synodu biskupa Kazimierza, księcia mazowieckiego, odbytego w 1473 r.,⁷³ którego uchwały nie zachowały się. Czyny to także w odniesieniu do trzech synodów Piotra Chodkowskiego z lat: 1485, 1488/89, 1491.⁷⁴ Uchwały i tych synodów nie są znane.

Sredniowiecznymi synodami diecezjalnymi do 1503 r. zajął się w swoim szkicu W. Abraham.⁷⁵ Dokonał on krytycznej oceny wiadomości źródłowych na temat wspomnianych zgromadzeń, w większości uwagę poświęcił synodom Wincentego Przerembskiego (1499, 1500, 1501, 1502, 1503), a zwłaszcza synodowi z 1501 r. Ważnym wydaje się dojsście przez autora do przekonania, iż do 1506 r. praca ustawodawcza w diecezji płockiej ograniczała się jedynie do modyfikowania i dalszego uzupełniania statutów Jakuba z Korzkwi,⁷⁶ o czym już wyżej wspomniano. Synody biskupa Przerembskiego omawia także J. Sawicki.⁷⁷

⁶⁷ J. Kłoczowski, Biskup Jakub z Korzkwi (1396—1425) i próba restauracji Kościoła Płockiego, „*Studia Płockie*” 3(1975) 98—118.

⁶⁸ S. Zachorowski, Jakób biskup płocki..., s. 139—142.

⁶⁹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 53—56.

⁷⁰ B. Ulanowski, *Liber formularum...*

⁷¹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 57—62.

⁷² Tamże, s. 59, przyp. 1.

⁷³ Tamże, s. 65—66.

⁷⁴ Tamże, s. 67—70.

⁷⁵ W. Abraham, *Z dziejów ustawodawstwa...*, s. 1—11.

⁷⁶ Tamże, s. 3.

⁷⁷ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 71—76.

Sprawę synodów diecezjalnych Erazma Ciołka (1506, 1508, 1509, 1510, 1514, 1514) omówił w swojej monografii poświęconej wymienionemu rządcy diecezji H. Folwarski.⁷⁸ Poza tym poświęca im uwagę także J. Sawicki⁷⁹ Autor ten m.in. polemizuje z tezą Folwarskiego o odbyciu synodu z 1512 r. wykazując, iż brak podstaw źródłowych do przyjęcia takiego synodu. J. Sawickiego, jak i w przypadku omawiania innych synodów, cechuje tutaj poślugiwanie się wszechstronną analizą istniejących przekazów źródłowych.

Synod Andrzeja Krzyckiego z 1529 r. omawia J. Sawicki⁸⁰ publikując jednocześnie zachowany protokół jego obrad oraz referując uchwały synodalne i zarządzenia biskupie wydane na synodzie.⁸¹ Zdaniem autora, był to synod reformistyczny dla archidiaconatów płockiego i dobrzyńskiego, zwołany celem poprawy poziomu obyczajów. Dla archidiaconatu pułtuskiego synod ten, sądzi Sawicki, miał charakter instancji podejmującej uchwały jedynie w sprawach administracyjno-majątkowych.

Ten sam autor zajął się również zagadnieniem synodu Jakuba Buczacznego z 1539 r.,⁸² synodów Andrzeja Noskowskiego (1551, 1557, 1565)⁸³ oraz synodu Piotra Myszkowskiego z 1577 r.⁸⁴ Opublikował przy tym zachowany protokół synodu z 1557 r. wraz z inskrypcjami wyników jego obrad.⁸⁵ Uchwały synodu nie miały jednak charakteru statutów synodalnych.

Na większą uwagę zasługują wywody J. Sawickiego na temat synodów Piotra Dunin-Wolskiego,⁸⁶ w szczególności cząstkowych z 1586 r. i 1589 r., których akta, jak to już wyżej wspomniano, ogłosił drukiem tenże autor. Obydwa te synody są próbą wprowadzenia w diecezji płockiej uchwał Soboru Trydenckiego. Zajmując się m.in. zbadaniem źródeł statutów z 1589 r. Sawicki doszedł do wniosku, iż stanowią one modyfikację i rozszerzenie przepisów archidiacona włocławskiego Pawła, syna Sulisława, z Łyczków, z 1487 r.⁸⁷ Dokonał przy tym wnikliwej analizy porównawczej zwracając uwagę na 25 artykułów statutów płockich, które nie mają odpowiednika w przepisach Pawła z Łyczków, znanych w wersji gnieźnieńskiej archidiacona Jana Łukowskiego. Zwraca również uwagę na związek niektórych artykułów statutów płockich z postanowieniami Soboru Trydenckiego. Podkreśla wagę nowego układu systematycznego statutów, przeprowadza nadto porównanie rozporządzenia biskupiego z 1589 r. ze statutami z 1586 r.

Również zachowane i opublikowane teksty uchwał synodów cząstkowych z 1593 r. oraz synodu z 1603 r., odprawionych przez wybitnego biskupa — reformatora Wojciecha Baranowskiego, pozwoliły J. Sawickiemu na wnikliwe studium.⁸⁸ Gdy chodzi o synody cząstkowe z 1593 r., odbyte

⁷⁸ H. Folwarski, *Erazm Ciołek, biskup i dyplomata*, Warszawa 1935, s. 109—116. i 1938, Warszawa 1968 (maszynopis).

⁷⁹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 77—88.

⁸⁰ Tamże, s. 89—92.

⁸¹ Tamże, s. 90—91.

⁸² Tamże, s. 93.

⁸³ Tamże, s. 94—99.

⁸⁴ Tamże, s. 100—101.

⁸⁵ Tamże, s. 95—97.

⁸⁶ Tamże, s. 102—126.

⁸⁷ Tamże, s. 111; Przepisy archidiacona Pawła zostały opublikowane przez Z. Chodyńskiego, *Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890, s. 22—26.

⁸⁸ J. Sawicki, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 127—143.

w Płocku i Pułtusku, to właściwe i pełne akta synodu diecezjalnego z ostateczną wersją uchwał należy odnieść do synodu pułtuskiego, na co autor słusznie zwraca uwagę. Statuty te mają znamię reformistyczne i stanowią wyraz troski prawodawcy diecezjalnego o wprowadzenie w życie reformy trydenckiej. Podobny charakter mają statuty Baranowskiego z 1603 r. stanowiąc, zdaniem Sawickiego, jedynie dopełnienie i uzupełnienie statutów z 1593 r.

J. Sawicki podaje następnie zwięzłe informacje na temat synodu Marcina Szyszkowskiego z 1612 r.,⁸⁹ natomiast szerzej traktuje o synodzie Stanisława Łubieńskiego z 1632 r.,⁹⁰ którego obszernie akta, jak już wyżej wspomniano, zostały równocześnie wydane drukiem.

Na temat synodu Łubieńskiego z 1632 r. istnieje opracowanie monograficzne A. Łuczковского.⁹¹ Autor dokonuje w nim analizy statutów synodalnych na tle ówczesnego kościelnego ustawodawstwa partykularnego polskiego.

O drugim synodzie Łubieńskiego — z 1634 r. — informuje J. Sawicki.⁹² Nie ogłoszono na nim najprawdopodobniej żadnych statutów.

Ten sam autor omawia następnie wydany drukiem synod księcia Karola Ferdynanda Wazy z 1543 r.⁹³ zwracając uwagę na uwzględniane w statutach przepisy prawa powszechnego, uchwały Soboru Trydenckiego oraz prawa rodzimych synodów prowincjonalnych.

J. Sawicki zajął się następnie synodem Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 r.⁹⁴ nie znając jednak samych statutów. Opublikował zachowany okólnik konwokacyjny.⁹⁵ Odnalezienie w 1963 r. przez W. Gapińskiego fragmentu statutów (10 rozdziałów) umożliwiło opracowanie, którego autorem jest tenże Gapiński.⁹⁶ Omawia w nim tło historyczne synodu, zwołanie, przebieg i uchwalenie statutów, odnaleziony rękopis a następnie przeprowadza analizę samych statutów synodalnych dokonując także ich oceny. Statuty te dotyczyły norm duszpastersko-dyscyplinarnych, szafowania sakramentów św. oraz wiernego przestrzegania obowiązującej dyscypliny kościelnej.

Synodowi Andrzeja Stanisława Załuskiego z 1733 r., ogłoszonemu drukiem, poświęcił wiele miejsca J. Sawicki.⁹⁷ Szczegółowe zaś opracowanie tego synodu zawarł w swojej pracy o działalności ustawodawczej tegoż biskupa W. J. Surmacz⁹⁸ ogłaszając drukiem fragment tej pracy poświęcony samemu synodowi.⁹⁹ Autor omawia kolejno: zwołanie synodu i jego źródła, treść

⁸⁹ Tamże, s. 145—146.

⁹⁰ Tamże, s. 147—153.

⁹¹ A. Łuczkowski, Synod biskupa Stanisława Łubieńskiego z r. 1632, Lublin 1974 (maszynopis).

⁹² J. Sawicki, Concilia Poloniae..., t. 6, s. 154—155.

⁹³ Tamże, s. 156—162.

⁹⁴ Tamże, s. 163—168.

⁹⁵ Tamże, s. 366—369.

⁹⁶ W. Gapiński, Odnalezione statuty synodu diecezji płockiej z r. 1698. Studium historyczno-prawne, Warszawa 1968 (maszynopis); Zob. tenże, Synod diecezji płockiej z 1698 r., „Studia Płockie” 6(1978).

⁹⁷ J. Sawicki, Concilia Poloniae..., t. 6, s. 169—176.

⁹⁸ W. J. Surmacz, Działalność ustawodawcza Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego jako biskupa płockiego (1724—1735), Warszawa 1950 (maszynopis). Rozdział V pracy jest poświęcony w całości synodowi z 1733 r.; Zob. także tenże, Andrzej Stanisław Załuski biskup płocki jako ustawodawca (1723—1735), „Prawo Kanoniczne” 9(1966) nr 2—4, s. 199—224.

⁹⁹ Tenże, Ostatni synod płocki w Polsce przedrozbiorowej, „Studia Płockie” 4(1976) 145—184.

statutów synodalnych, charakter i autorstwo statutów oraz wpływ synodu na ustawodawstwa diecezjalne.

Wreszcie tematem synodów diecezjalnych Antoniego Juliana Nowowiejskiego — z 1927 r. i 1938 r. — zajął się I. Antosiak.¹⁰⁰

Reasumując można powiedzieć, iż poza całościowym opracowaniem synodów płockich przez J. Sawickiego istnieją tylko nieliczne opracowania monograficzne. Szczegółowych badań nie doczekało się więc wiele synodów, nawet opublikowanych drukiem.

4. POSTULATY BADAWCZE

Na podstawie przedstawionych wyżej danych można skonstatować, iż jakkolwiek osiągnięto już — zwłaszcza po opublikowaniu t. 6 „Concilia Poloniae” J. Sawickiego — znaczny postęp w pracy badawczej nad dziedziną ustawodawstwa synodalnego diecezji płockiej, to jednak na polu tym pozostaje jeszcze wiele do wykonania. Podstawowym zadaniem nauki jest tutaj przeprowadzenie dalszych dociekań nad zweryfikowaniem aktualnego katalogu synodów płockich. Wiąże się to z długą i mozolną pracą dokładnego i systematycznego poszukiwania w obficie zachowanych materiałach źródłowych. Należałoby więc przebadać następujące zespoły akt rękopiśmiennych: akta kapituły katedralnej płockiej, akta konsystorskie płockie (acta episcopalia oraz acta officialia), akta kolegiackiej kapituły pułtuskiej, akta oficjalu pułtuskiego. Wyniki tego rodzaju szczegółowych kwerend mogłyby dostarczyć pewnych nowych danych na temat synodów płockich.¹⁰¹ W tym celu ważne byłoby również przeprowadzenie szczegółowych kwerend w archiwach Kongregacji Konsystorialnej (obecnie dla Biskupów) i Kongregacji Soboru (obecnie dla Duchowieństwa) w Rzymie.

Inną potrzebą jest sukcesywne przygotowywanie do druku samych tekstów uchwał synodalnych, które nie doczekały się edycji. Wspomniane wyżej m.in. odnalezienie przed kilkunastoma latami fragmentu statutów synodu Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 r. może służyć jako przykład aktualności takiego postulatu. Dobrze byłoby opublikować uchwały synodalne wydane w formie starodruków: Stanisława Łubieńskiego z 1632 r., Karola Ferdynanda Wazy z 1643 r., Andrzeja Stanisława Załuskiego z 1733 r.

Sukcesywne przygotowywanie do druku zachowanych tekstów uchwał poszczególnych synodów oraz tekstów ewentualnie odkrytych w wyniku kwerend mogłoby zmierzać do wydania — w dalszej kolejności — synodykonu diecezjalnego, zawierającego całość tekstów ustawodawstwa synodalnego w diecezji. Byłoby to dzieło ogromnej wagi, umożliwiający właściwe studia w omawianym przedmiocie. Przygotowanie tego rodzaju pomnika ustawodawstwa synodalnego można widzieć jako wynik długofalowej pracy zespołowej skupiającej zarówno kanonistów, jak i historyków. Wypada podkreślić, iż podjęcie tego zadania pozostaje uwarunkowane realizacją postulatu przytoczonego wyżej, dotyczącego wnikliwego przebadania wymienionych zespołów akt rękopiśmiennych oraz wielu starodruków.

¹⁰⁰ I. Antosiak, Synody diecezjalne arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego z lat 1927

¹⁰¹ Tamże k. 304. Może to być Agenda Płocka z r. 1554 lub któraś z agend innych diecezji; Por. W. Schenk, jw., s. 146.

Obok pracy edytorskiej, tak ważnej i podstawowej, należy zwrócić uwagę na studia nad zachowanymi pomnikami ustawodawstwa synodalnego diecezji płockiej. I tak — postulat J. Sawickiego¹⁰² pozostaje ciągle aktualny — dalszego pogłębienia wymagają dotychczas badania monograficzne, zwłaszcza S. Zachorowskiego, nad ustawodawstwem Jakuba z Korzkwi. Należałoby zacząć od poszukiwania dokumentów i innych rękopisów, głównie w Archiwum Diecezjalnym Płockim, które pozwoliłyby na lepsze wyjaśnienie dziejów kodyfikacji płockiej z 1423 r. Specjalnych badań wymaga sprawa dalszych losów tej kodyfikacji w świetle zmian redakcyjnych, jakie nastąpiły w ciągu XV w. Poza tym bardzo ważne byłoby przeprowadzenie studium porównawczego całej kodyfikacji Jakuba z normami prawnymi Soboru w Konstancji oraz w Bazylei, jak również z rodzimą kodyfikacją wieluńsko-kaliską Mikołaja Trąby. Praca Zachorowskiego odnosząca się do tego ostatniego odcinka porównawczego, wymaga rewizji uwzględniającej wspomniane zmiany redakcyjne, których autor nie znał.

Opracowania monograficznego domagają się synody Piotra Dunin-Wolskiego oraz Wojciecha Baranowskiego. Wyniki dociekań nad tymi ważnymi synodami mogłyby lepiej wyświetlić sprawę recepcji uchwał trydenckich w diecezji płockiej. Do podjęcia tych właśnie wysiłków badawczych zachęcają opublikowane teksty dwóch synodów Wolskiego i dwóch synodów Baranowskiego. Wymienione sugestie w odniesieniu do synodów Wolskiego czy Baranowskiego to tylko przykłady pilnych i szczególnie ważnych postulatów na polu badań monograficznych.

Z pewną satysfakcją wypada wspomnieć, iż niektóre z przedstawionych tu sugestii znajdują się w fazie przygotowania do ich realizacji.

---

¹⁰² Tenże, *Concilia Poloniae...*, t. 6, s. 31 i 52.